

Міністерство освіти і науки України



**ПСИХОЛОГІЯ:
РЕАЛЬНІСТЬ І ПЕРСПЕКТИВИ**

Збірник наукових праць

Випуск 12

Засновано у 2013 році

Рівне – 2019

**Ministry of Education and Science of Ukraine
Rivne State University of the Humanities**



**PSYCHOLOGY:
REALITY AND PERSPECTIVES**

Compilation of scientific papers

Issue 12

Founded in 2013

Rivne – 2019

Психологія: реальність і перспективи: збірник наукових праць Рівненського державного гуманітарного університету. Вип. 12 / упоряд.: Р. В. Павелків, Н. В. Корчакова; ред. кол. : Р. В. Павелків, Н. В. Корчакова, В. І. Безлюдна. – Рівне : РДГУ, 2019. – 244 с.

Збірник наукових праць «Психологія: реальність і перспективи» включено до Переліку наукових фахових видань України з психології
(на підставі Рішення Атестаційної колегії МОН України від 29 вересня 2016 та Наказу Міністерства освіти і науки України від 07.10.2016, № 1222)

Свідоцтво про державну реєстрацію: Серія КВ № 18713-7513 Р

Збірник наукових праць містить статті з актуальних проблем психології. Опубліковані матеріали можуть бути корисними для науковців, практичних психологів, вихователів, учителів, викладачів та студентів вищих навчальних закладів.

РЕДАКЦІЙНА КОЛЕГІЯ:

Головний редактор:

Павелків Роман Володимирович – доктор психологічних наук, професор, перший проректор, завідувач кафедри вікової та педагогічної психології Рівненського державного гуманітарного університету.

Заступник головного редактора:

Корчакова Наталія Вікторівна – доктор психологічних наук, доцент, професор кафедри вікової та педагогічної психології Рівненського державного гуманітарного університету.

Відповідальний секретар:

Безлюдна Валентина Іванівна – кандидат педагогічних наук, доцент, професор кафедри вікової та педагогічної психології Рівненського державного гуманітарного університету.

ЧЛЕНИ РЕДАКЦІЙНОЇ РАДИ:

Максименко Сергій Дмитрович – академік-секретар відділення психології, вікової фізіології дефектології НАПН України, дійсний член НАПН України, директор Інституту психології імені Г. С. Костюка.

Лєвовицький Тадеуш – доктор гуманістичних наук, професор відділення педагогіки і психології професійно-технічної освіти, ректор Вищої педагогічної школи, м. Варшава (Республіка Польща).

Ягієло Ярослав – доктор хабілітований, професор Академії імені Яна Длугоша, м Ченстохова (Республіка Польща).

Пасічник Ігор Демидович – доктор психологічних наук, професор, професор кафедри психолого-педагогічних дисциплін, ректор Національного університету «Острозька академія».

Шугаєва Людмила Михайлівна – доктор філософських наук, професор, завідувач кафедри філософії Рівненського державного гуманітарного університету.

ЧЛЕНИ РЕДКОЛЕГІЇ:

Вірна Жанна Петрівна – доктор психологічних наук, професор, декан факультету психології Східноєвропейського національного університету імені Лесі Українки.

Гошовський Ярослав Олександрович – доктор психологічних наук, професор, завідувач кафедри педагогічної та вікової психології Східноєвропейського національного університету ім. Лесі Українки.

Івашкевич Едуард Зенонович – доктор психологічних наук, доцент, професор кафедри загальної психології та психодіагностики Рівненського державного гуманітарного університету.

Камінська Ольга Володимирівна – доктор психологічних наук, доцент, професор кафедри загальної психології та психодіагностики Рівненського державного гуманітарного університету.

Кулаков Руслан Станіславович – кандидат психологічних наук, доцент, доцент кафедри вікової та педагогічної психології Рівненського державного гуманітарного університету.

Литвиненко Світлана Анатоліївна – доктор педагогічних наук, професор, професор кафедри практичної психології та психотерапії Рівненського державного гуманітарного університету.

Михальчук Наталія Олександрівна – доктор психологічних наук, професор, завідувач кафедри теорії і практики англійської мови та прикладної лінгвістики Рівненського державного гуманітарного університету.

Назаревич Вікторія В'ячеславівна – кандидат психологічних наук, доцент, доцент кафедри вікової та педагогічної психології Рівненського державного гуманітарного університету.

Немеш Олена Миколаївна – доктор психологічних наук, доцент, професор кафедри вікової і педагогічної психології Рівненського державного гуманітарного університету.

Павелків Віталій Романович – кандидат психологічних наук, доцент, доцент кафедри загальної психології та психодіагностики, декан психолого-природничого факультету Рівненського державного гуманітарного університету.

Петренко Оксана Борисівна – доктор педагогічних наук, професор, професор кафедри вікової та педагогічної психології, завідувач кафедри теорії і методики виховання Рівненського державного гуманітарного університету.

Созонюк Ольга Степанівна – кандидат психологічних наук, доцент, доцент кафедри вікової та педагогічної психології Рівненського державного гуманітарного університету.

Ямницький Вадим Маркович – доктор психологічних наук, професор, завідувач кафедри практичної психології та психотерапії Рівненського державного гуманітарного університету.

Упорядники: **проф. Р. В. Павелків, проф. Н. В. Корчакова.**

Науково-бібліографічне редагування: **наукова бібліотека РДГУ.**

Рецензент: **Журавльова Лариса Петрівна** – доктор психологічних наук, професор, академік Академії наук вищої освіти України, завідувач кафедри теоретичної психології та психології розвитку Житомирського державного університету імені І. Франка.

Друкується за рішенням Вченої ради РДГУ (протокол № 3 від 28 березня 2019 року).

За достовірність фактів, дат, назв і т. п. відповідають автори статей. Думки авторів можуть не збігатися з позицією редколегії.

обследования 2009–2010 гг. / под ред. С. Currie и др. – Копенгаген : Европ. Регион. Бюро ВОЗ, 2012. – 253 с. – (Серия «Политика охраны здоровья детей и подростков», вып. № 6).

References

1. Berdyshev I. Lekarstvo protiv nenasivstva / I. Berdyshev, E. Kutsenko // *Pervoe sentyabrya*. – 2005. – № 18. – S. 3.
2. Glazman O. L. Psikhologicheskiye osobennosti uchastnikov bulling / O. L. Glazman // *Izvestia rossiyskogo gosudarstvennogo pedagogicheskogo univetsiteta imeni A. Herzena*. – SPb., 2009. – № 105. – S. 159–165.
3. David A. Lane Schkolnaya travlya // *Detskaya i podrostkovaya psikhoterapiya* / pod red. : Lane A. David, A. Miller. – SPb. : Peter, 2001. – S. 240–274.
4. Kon I. S. Chto takoe bulling i kak s nim borot'sya? [Elektronnyy resurs] / I. S. Kon // *Seksologiya*. Personal site. – Rezhim dostupa : <http://www.sexology.narod.ru/info178.html>.
5. Kryukov T. L. Vozrastnye i krosskul'turnye razlichiya v strategiyach povedeniya / *Psychol. zhurnal*. – 2005 – Vol. 26, № 2. – S. 5–10.
6. Mukhina V. C. Vozroznaya psikhologiya: fenomenologiya razvitiya, detstvo, otrochestvo : ucheb. dlya studentov / V. C. Mukhina. – 4th izd., stereotyp. – M. : ACADEMIA, 1999. – S. 60–70.
7. Petrosyants V. R. Psikhologicheskaya kharakteristika starsheklassnikov, uchastnikov bullinga v obrazovatel'noy srede, i ikh zhiznestoykost' [Elektronnyy resurs] / V. R. Petrosyants. – Rezhim dostupa : <http://www.dissercat.com/psikhologicheskaykharakteristika-starsheklassnikov-uchastnikov-bullinga-v-obrasovatelnoi-s>.
8. Sotsialnye determinant zdorovya i blagopoluchiya podrostkov. Issledovaniya «Povedeniya detey schkol'nogo vosrasta v odnoschenii zdorovya» : mezhdunar. otchet po rezultatam obsledovaniya 2009–2010 / ed. С. Currie et al. – Copenhagen : Europ. Region. Bureau of WHO, 2012. – 253 s. – (Serya «Politika ochrany zdorovya detey i podrostkov», Issue No. 6).

Skrypka A.I. THEORETICAL AND METHODOLOGICAL PROBLEMS OF THE STUDY ATTITUDE OF ADOLESCENTS TO THE PARTICIPANTS BULLYING (ON THE EXAMPLE OF STUDENTS OF THE MILITARY LYCEUM)

The scientific report covers the problem of studying the attitude of adolescents to the participants of bullying. The article presents the results of theoretical and methodological research, analyzes the existing foreign and domestic positions on the phenomenon of bullying and violence in general. The features of the problem of the attitude of adolescents to the participants of bullying are identified and considered. The main causes of conflict in adolescents are revealed. The role and basic properties and individual psychological characteristics of adolescents in the lives of adolescents, as well as the results of a study of the attitude of adolescents to bullying on the example of students of Military Secondary School of Ivan Bohun are defined.

The value of this research was determined. In the special conditions of teaching students such programs and activities are necessary. The article proposes techniques, techniques to prevent incidents of bullying and to direct the abilities of adolescents to develop social perceptual features for preventing incidents of bullying and violence. The necessity of psychological-pedagogical correctional and preventive programs is grounded, as well as expert evaluation of teachers, conversations with teachers of groups to strengthen the relationship in the work of teachers, psychologists on the prevention of possible conflict situations based on the diagnosis of interpersonal relations. The results of the following psychological studies can be used to create programs to ensure the psychological safety of the educational environment for military schools, and for basic schools.

Key words: *bullying, adolescent, harassment, violence, aggression, conflict, attitude to the participants bullying, individual psychological features of adolescents to the participants bullying, special conditions for studying lyceum students.*

УДК 159.922.6+373.31

О. С. СОЗОНЮК

МЕТОДОЛОГІЧНІ ОСНОВИ СТРУКТУРНО-ФУНКЦІОНАЛЬНОЇ МОДЕЛІ ПСИХОЛОГІЧНОЇ КУЛЬТУРИ ВЧИТЕЛЯ ПОЧАТКОВОЇ ШКОЛИ

Стаття присвячена аналізу структурно-функціональної моделі розвитку психологічної культури вчителя початкової школи – феномену, що в сучасній психологічній науці визначають як важливий фактор у вихованні високоморальної підростаючої особистості. Структурно-

функціональна модель психологічної культури вчителя початкової школи є тривимірною і утворюється єдністю змістовно-особистісного, діяльнісного та генетично-вікового вимірів. З урахуванням сучасних наукових досліджень в статті викладено результати теоретичного вивчення вищезгаданої проблеми, крім того здійснено аналіз взаємозв'язку психологічної культури та особливостей підготовки фахівця у вищому навчальному закладі.

Ключові слова: *особистість, професійна культура, психологічна культура, особистісно-орієнтовані технології навчання у вищій школі.*

Статья посвящена анализу структурно-функциональной модели развития психологической культуры учителя начальной школы – феномена, который в современной психологической науке определяют как важный фактор в воспитании высокоморальной подрастающей личности. Структурно-функционально модель развития психологической культуры учителя начальной школы трехуровневая и состоит из личностного, деятельностного и возрастного уровней. С учетом современных научных исследований в статье изложены результаты теоретического изучения вышеуказанной проблемы, кроме того проанализирована взаимосвязь психологической культуры и особенностей подготовки специалиста в высшем учебном заведении.

Ключевые слова: *личность, профессиональная культура, психологическая культура, личностно-ориентированные технологии обучения в высшей школе.*

Постановка проблеми. У нинішніх умовах перебудови системи шкільної освіти, зокрема, її початкової ланки, особливо актуалізується питання розвитку рівня психологічної культури особистості вчителя, який здатний працювати на ниві особистісно орієнтованого навчання. Підготувати такого вчителя лише за роки навчання у вищому навчальному закладі дуже важко через пануючу академічність викладання психологічного циклу дисциплін та їх відірваність від педагогічної практики. Тому необхідно постійно підвищувати рівень його психологічної майстерності у процесі професійної діяльності та післядипломної підготовки.

Відповідальні завдання побудови нової української школи зможе реалізувати той педагог, який не лише належним чином професійно підготовлений, а й здатний постійно, впродовж усього життя підвищувати свою майстерність, вдосконалювати психологічну культуру. Про це слушно сказав В.О.Сухомлинський: «Через 3-5 років після закінчення вузу вчитель повинен знати в 3, в 5, в 10 разів більше, ніж знав він у перший рік своєї роботи. Якщо цього не буде, учні будуть приречені на зубріння і отупіння» [5, с. 277].

Здійснений нами аналіз наукової літератури з психології і педагогіки дає змогу констатувати, що нині ще не існує усталеного визначення феномену психологічної культури вчителя, проте ця проблема певним чином цікавила багатьох вчених. За результатами аналізу наукових праць із проблеми нашого дослідження маємо змогу з'ясувати сутність поняття «психологічна культура вчителя» через висвітлення філософсько-психологічних аспектів проблеми суб'єкта діяльності та культури (Г.О.Балл, В.С.Біблер, О.М.Леонтьєв, С.Л.Рубінштейн); розкриття загальних засад розвитку професійної культури суб'єкта діяльності (І.Д.Бех, С.Д.Максименко, Р.В.Павелків); визначення сутності педагогічної культури вчителя як соціономічної категорії (М.Й.Боришевський, І.А.Зязюн, С.А.Литвиненко, В.А.Семиченко, Л.Е.Орбан-Лембрик); виявлення змісту психологічної культури вчителя (В.І.Войтко, О.В.Проскура, В.В.Рибалка.).

У сучасній психологічній науці значно актуалізується проблема вивчення розвитку психологічної культури вчителя, здатного застосовувати особистісно орієнтований підхід до навчання. Вона особливо загострюється через ті ускладнення, що виникають у процесі розв'язання нових практичних і теоретичних завдань, зумовлених потребами реформування системи освіти Української держави.

З огляду на нову ситуацію в освітньому просторі України, розвиток психологічної культури вчителя початкової школи визначає його психологічну готовність якомога повніше реалізовувати культуротворчу, гуманістичну функції, здатність напрацьовувати професійні цінності, оволодівати сучасним інструментарієм вивчення і розвитку індивідуальності та соціальності особистості дитини.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Аналіз досліджуваної проблеми дає змогу стверджувати, що у визначенні суті культури останніми роками особливу увагу заслуговує підхід, характерний для «діалогічної філософії» (В.С.Біблер, Г.О.Балл, В.І.Горський ін.). Культура розглядається не лише як частина суспільства, але й як органічна єдність з суспільством, діалог різних культур. Філософ В.С.Біблер вважає, що сучасне визначення культури полягає, по-перше, в тому, що «культура є форма одночасного буття і спілкування людей різних – минулих, сьогоднішніх, майбутніх – культур, форм діалогу і взаємонародження цих культур»; по-друге, культура – це

«форма самодетермінації нашого життя, свідомості, мислення», перегляд власної долі в історичній відповідності; по-третє, культура в своїх творах дозволяє по-новому «народжувати» світ буття предметів, людей [1, с.51].

У наш час набуває розповсюдження аналіз культури у контексті соціальної історії як «системи людських життєвих орієнтацій, як реального змісту свідомості кожного члена суспільства» [2, с.41], на відміну від бачення культури як зміни форм суспільно-економічних формацій. На думку сучасного філософа В.С.Горського, «культура, обіймаючи результати та спосіб діяльності, спрямована на саморозвиток людини, являє сферу реалізації людських цінностей, простір спілкування. Як сфера спілкування, культура передбачає не вертикальне співвідношення типу «суб'єкт-об'єкт» (пізнавальне) або типу «мета-засіб» (перетворювальне), а відношення горизонтальне, діалогічне, спрямоване на взаєморозуміння учасників діалогу». Отже, «будучи зверненою до історії, культура виступає формою одночасного буття і спілкування людей, представників різних минулих, сучасних і майбутніх культур, формою діалогу і взаємопроникнення» [2, с.61]. Соціалізація суб'єкта в такому контексті розглядається крізь систему цінностей, яку пропонує та чи інша культура. Суб'єкт, таким чином, концентрує не лише тенденції суспільного розвитку, а здебільшого індивідуальні, особистісні орієнтації.

Формулювання цілей статті. Метою даної статті є теоретично обґрунтувати методологічні основи структурно-функціональної моделі психологічної культури вчителя початкової школи.

Виклад основного матеріалу дослідження. Зупинимось докладніше на викладі результатів аналізу побудови структурно-функціональної моделі психологічної культури вчителя початкової школи. Прийнятий нами методологічний підхід до дослідження психологічної культури вчителя органічно співвідноситься із концепцією тривимірної поетапно конкретизованої психологічної структури особистості, розробленою В.В.Рибалкою [4, с.102]. Дослідження детермінант розвитку психологічної культури особистості (у нашому випадку – вчителя початкової школи) є наступним логічним кроком для встановлення взаємозв'язків, взаємодії між підструктурами, компонентами та рівнем розвитку психологічної культури особистості вчителя початкових класів, як головного джерела особистісного розвитку молодшого школяра.

Отже, на основі концепції тривимірної, поетапно конкретизованої психологічної структури особистості психологічну культуру вчителя початкової школи доцільно розглядати як багатоаспектну, інтегративну професійно значущу характеристику вчителя в єдності її змістовно-особистісного, діяльнісного та генетично-вікового вимірів. Грунтуючись на вищенаведених позиціях, до змістовно-особистісного виміру психологічної культури ми відносимо наступні підструктури – здатність до міжособистісного спілкування (комунікативний рівень); особистісно-розвивальна спрямованість (загально-мотиваційний рівень); характерологічна розвиненість (характерологічний рівень); самосвідомість зі своєю центральною складовою – психологічною рефлексією поведінки (рефлексивний рівень); психологічна компетентність як результат ефективного засвоєння і використання психологічних знань, умінь та навичок, що є змістовою основою психологічної культури особистості; інтелектуально-психологічні процеси, такі як здатність сприймати, зберігати, примножувати та творчо використовувати психологічні дані; індивідуально-психофізіологічна база особистості (тип темпераменту, стать, вікові особливості, здоров'я).

Діяльнісний вимір психологічної культури вчителя початкової школи включає такі компоненти, як гуманістично-мотиваційний, когнітивно-психологічний, цілеособистісний, творчо-результативний, емотивно-естетичний. Фактично, в контексті проблеми вивчення психологічної культури, дані компоненти можна розглядати як складові психологічної діяльності особистості. За генетично-віковим виміром усі наведені у попередніх двох вимірах складові психологічної культури знаходяться у постійному становленні, виявляються на кожному віковому етапі життєвого шляху людини у певному рівні свого розвитку.

У системному контексті всі взаємозв'язки між підструктурами та їх компонентами в концептуальній структурно-функціональній моделі психологічної культури вчителя початкової школи належать до паритетного типу, оскільки без жодного елементу неможливе повноцінне функціонування всієї моделі. У такій системі як психологічна культура особистості вчителя початкової школи, усі її складові елементи знаходяться у розвитку, що визначає третій її вимір – генетично-віковий.

Сенс тривимірної структурно-функціональної моделі полягає в тому, що кожний компонент змістовно-особистісного рівня здійснює свій системний внесок у регуляцію психолого-педагогічної діяльності. І, навпаки, вимоги щодо ефективної організації та здійснення педагогічної діяльності в

сучасних умовах побудови нової української школи постійно формують порівневу, за підструктурами, організацію властивостей особистості вчителя, а тому – і психологічної її культури. Зрозуміло, що цей процес має часову характеристику, він залучений до вікового, професійного розвитку особистості. Як наслідок цього процесу відбувається розвиток психологічної культури особистості вчителя.

На сучасному етапі розвитку початкової школи педагоги повинні оволодіти психологічною культурою такою мірою, щоб, по-перше, на основі сучасних уявлень про закони становлення особистості дитини здійснювати її виховання в процесі навчання; по-друге, самостійно, на рівні актуальних психологічних знань про закономірності становлення пізнавальної діяльності учнів будувати викладання навчальних предметів, керувати пізнавальною діяльністю молодших школярів в процесі засвоєння того чи іншого предмета; по-третє, на основі знання законів і методів диференціальної психології здійснювати діагностику здібностей учнів, забезпечити особистісний підхід до кожного школяра; по-четверте, на основі досягнень соціальної психології керувати особистими взаєминами учнів, осмислювати й визначати стиль власного спілкування з дітьми, їх батьками, вчителями; по-п'яте, на основі загальної психологічної ерудиції проводити роботу з психологічної освіти молодших школярів і батьків.

Вищезгадане складає неповний перелік завдань, які на сьогоднішній день необхідно вирішувати вчителю початкової школи. Для цього він повинен володіти високою психологічною культурою, яку ми розглядаємо як умову професійної педагогічної майстерності педагога. Зупинимось докладніше на вивченні психологічних закономірностей особистості в молодшому шкільному віці, особливостей психологічної підготовки вчителя початкової школи, і, враховуючи зазначене, більш конкретно окреслимо специфіку сутності психологічної культури вчителя початкової школи. Сучасна стратегія побудови навчально-виховного процесу початкової школи має визначатися науковим розумінням внутрішніх закономірностей функціонування і розвитку особистості молодшого школяра в онтогенезі. Педагог повинен володіти дійсно науковими знаннями про внутрішній світ дитини, про її індивідуально-психологічні особливості, адже будь-яка психологічна закономірність водночас визначає і спосіб керування розвитком певного психічного явища, спосіб його становлення. Тож, наукове розуміння функціонування і розвитку особистості диктує необхідні психолого-педагогічні дії. Нині в арсеналі педагога містяться методи, що здебільшого ґрунтуються на емпіричних уявленнях про дитину, фіксації зовнішніх проявів психічного життя суб'єкта. Із врахуванням вищезгаданого розглянемо систему психологічних закономірностей розвитку особистості в молодшому шкільному віці, як орієнтовну основу психологічної культури вчителя початкової школи.

Особливості перехідного періоду в розвитку дитини, коли завершується дошкільне і починається шкільне дитинство, досліджували такі відомі науковці, як І.Д.Бех, О.В.Скрипченко, Р.В.Павелків. Зіставлення результатів аналізу наукових робіт вищенаведених авторів дає змогу констатувати такий факт: більшість вчених дотримуються тотожних позицій у доведенні того, що головною особливістю розвитку особистості в молодшому шкільному віці виявляється зміна її соціальної позиції, а саме, дитина приступає до систематичного учіння, стає членом шкільного і класного колективів. Змінюються стосунки з дорослими, головним авторитетом для них стає вчитель. Завдання дорослих стосовно молодшого школяра в цей період полягає в тому, щоб сформувати у нього позицію учня, підвести його до розуміння нових обов'язків [5, с.44]. На основі вищенаведеного доходимо висновку про те, що закономірності розвитку особистості учня молодшого шкільного віку потребують глибокого психологічного осмислення, основою якого повинен стати особистісно орієнтований підхід вчителя до кожного учня, модель особистості молодшого школяра, на яку має орієнтуватися вчитель. Саме в цій площині слід відшукувати детермінанти розвитку психологічної культури вчителя. Так саме, як і в його власній особистості, що виступає внутрішнім джерелом розвитку особистості учня.

Отже, від рівня психологічної культури вчителя, від його здатності глибоко розуміти труднощі й радощі дітей на початку шкільного життя, залежить, чи будуть здатні його вихованці до співпереживання, спільної радості, співчуття, чи, навпаки, постійні прояви незадоволення, нетерпимості до когось стануть негативними рисами їхньої особистості. Адже одним із найважливіших завдань освіти є забезпечення усім дітям рівних можливостей вступу до школи і кожній дитині – права сподіватись на увагу, повагу і любов першого вчителя. Саме любов першого вчителя до учня й успішний початок навчання – це надійний старт до майбутньої щасливої долі – професійної, родинної, людської – дитячої особистості.

Вищезазначене покладає особливу відповідальність на вчителя початкової школи. Перед ним постає ціле коло проблем, які педагог може адекватно вирішити лише із використанням психологічних знань.

Сучасна психологічна і педагогічна підготовка вчителя початкової школи здійснюється через засвоєння змісту ряду наукових і методичних дисциплін (загальна психологія, вікова та педагогічна психологія, дидактика, методики навчання мови, математики, історії, співів тощо), що дає можливість забезпечити її всебічність. Проте, у цьому процесі часто буває складно досягти цілісності, єдності в уявленні, скажімо, про вікові можливості дітей, зміст, завдання та методи їхнього навчання, тобто про забезпечення дійової психологічної компетентності як основи ведення педагогічного процесу. У зв'язку з цим, зрозумілими стають високі вимоги щодо психологічної культури першого вчителя, головної людини для молодших школярів.

Специфіка психологічної культури вчителя початкової школи, на нашу думку, поєднується із найважливішим із психолого-педагогічних законів: «чим більше позитивної почуттєвості одержує дитина в перші шкільні роки, тим необхіднішою буде потреба у самоствердженні її життєвою радістю і любов'ю від процесу навчання, від спілкування з учителем, з учнями у школі» [3, с.24]. А це спрацьовуватиме довічно і сприятиме переходу навчання в самонавчання, освіти в самоосвіту, виховання у самовиховання.

Висновки з даного дослідження і перспективи подальших розвідок. За результатами теоретичного аналізу наукових даних концептуальна структурно-функціональна модель психологічної культури вчителя початкової школи є тривимірною – в єдності змістовно-особистісного, діяльнісного та генетично-вікового вимірів. До змістовно-особистісного виміру ми відносимо наступні види психологічної культури, які відповідають певним підструктурам особистості вчителя: культура спілкування (комунікативна культура), що відповідає розвинутій здатності до міжособистісного спілкування; мотиваційна культура, що відповідає особистісно-розвивальній спрямованості; характерологічна культура, яка відповідає підструктурі характеру; рефлексивна культура самосвідомості зі своєю центральною складовою – психологічною рефлексією поведінки; психологічна компетентність, або культура досвіду – як результат ефективного засвоєння і використання досвіду, тобто психологічних знань, умінь та навичок; інтелектуальна культура, тобто розвинуті психічні процеси (психологічне сприймання, увага, пам'ять, мислення, уява); психофізіологічна культура, або здатність враховувати у професійній діяльності тип темпераменту, вік, стать, антропологічні ознаки учнів, вчителів, свої власні. Діяльнісний вимір психологічної культури вчителя початкової школи включає такі компоненти, як гуманістично-мотиваційний, когнітивно-психологічний, цілеособистісний, творчо-результативний, емотивно-естетичний. До генетично-вікового виміру психологічної культури відноситься характеристика рівня розвитку усіх означених базових якостей і компонентів в ході професійного становлення вчителя початкових класів.

Концептуальна структурно-функціональна модель психологічної культури вчителя початкової школи є тривимірною. А це означає, що кожна підструктура змістовно-особистісного виміру робить свій системний внесок у регуляцію психолого-педагогічної діяльності і в ній розвивається. І, навпаки, вимоги щодо ефективної організації та здійснення діяльності вчителя початкової школи в сучасних умовах побудови нової національної освіти постійно формують порівневу, за підструктурами і компонентами, організацію властивостей особистості вчителя як основи, носія певного виду психологічної культури.

Список використаних джерел

1. Бех І. Д. Особистісно зорієнтоване виховання / І. Д. Бех. – Київ : ІЗМН, 1998. – 203 с.
2. Сучасні напрями психологізації професійної підготовки фахівців : монографія : у 4 т. Т. 2. / [В. Й. Бочелюк, С. А. Білоусов, Г. О. Горбань та ін.] ; за ред. В. Й. Бочелюка. – Запоріжжя : КПУ, 2011. – 348 с.
3. Максименко С. Д. Генеза здійснення особистості / С. Д. Максименко. – Київ : Генеза, 2007. – 48 с.
4. Папуча М. В. Проблеми психології особистісного розвитку / М. В. Папуча. – Ніжин : ПП Лисенко М. М., 2008. – 384 с.
5. Павелків Р. В. Вікова психологія : [навч. посіб.] / Р. В. Павелків, О. П. Цигипало. – Київ : Академвидав, 2008. – 432 с.

References

1. Bekh I. D. Osobystisno zoriyentovane vykhovannya / I. D. Bekh. – Kyiv : IZMN, 1998. – 203 s.
- Випуск 12, 2019. Збірник наукових праць РДГУ

2. Suchasni napryamy psykholohizatsiyi profesiynoyi pidhotovky fakhivtsiv : monohrafiya : u 4 t. T. 2. / [V. Y. Bochelyuk, S. A. Bilousov, H. O. Horban' ta in.] ; za red. V. Y. Bochelyuka. – Zaporizhzhya : KPU, 2011. – 348 s.
3. Maksymenko S. D. Heneza zdiysnennya osobystosti / S. D. Maksymenko. – Kyiv : Heneza, 2007. – 48 s.
4. Папуча М. В. Проблеми психології особистісного розвитку / М. В. Папуча. – Ніжин : ПП Лисенко М. М., 2008. – 384 с.
5. Pavelkiv R. V. Vikova psykholohiya : [navch. posib.] / R. V. Pavelkiv, O. P. Tsyhypalo. – Kyiv : Akademydav, 2008. – 432 s.

O. S. Sozoniuk METHODOLOGICAL BASIS OF STRUCTURAL AND FUNCTIONAL MODEL OF PSYCHOLOGICAL CULTURE OF THE PRIMARY SCHOOL TEACHER

The article is devoted to the analysis of the structural and functional model of the development of the psychological culture of the elementary school teacher - the phenomenon that is defined as an important factor in upbringing high moral growth of personality in modern psychological science. Structural and functional model of the psychological culture of the elementary school teacher is three-dimensional and is formed by the unity of personal-content, activity and genetic-age measurements. By the personal-content dimension are the following types of psychological culture that correspond to certain substructures teacher's personality: culture of communication, motivational culture, characterological culture, reflexive culture of self-consciousness, culture of experience, intellectual culture and psycho-physiological culture, or the ability to take into account the type of temperament in a professional activity, age, gender, anthropological qualities of students, teachers, as well as their own ones.

The activity dimension of the psychological culture of the elementary school teacher includes such components as humanistically motivational, cognitively psychological, personal, creatively productive, emotionally aesthetic. The characteristic of the level of development of all the identified basic qualities and components during the professional formation of elementary school teachers belongs the genetic-age dimension of psychological culture

Taking into account the modern scientific researches, the results of the theoretical and empirical study of the aforementioned problem are outlined in the article. In addition, an analysis of the interconnection of psychological culture and features of training a specialist in a higher educational institution were performed.

Key words: *personality, professional culture, psychological culture, personally oriented technologies of teaching in high school.*

УДК 159.316.613

О. В. СТОРОЖ

ТЕОРЕТИЧНИЙ АНАЛІЗ ЕТАПІВ ТВОРЧОЇ СОЦІАЛІЗАЦІЇ ОСОБИСТОСТІ

Статтю присвячено теоретичному аналізу етапів творчої соціалізації особистості. Здійснено аналіз наукової літератури, що розкриває процес соціалізації творчої особистості. Обґрунтовано основні положення регулятивно-детерміністської концепції соціалізації особистості. З'ясовано, що зміст і структура творчої соціалізації особистості базуються на її вікових особливостях і взаємозв'язку складових соціалізації і творчого мислення. Охарактеризовані причинно-наслідкові етапи життєдіяльності особистості з усвідомленим сенсом життя в процесі творчої соціалізації. Основна увага у розвитку творчої соціалізації особистості приділяється діяльнісному, операційно-когнітивному, референтному і особистісно-цінному компонентам її життєдіяльності. Обґрунтовано, що творча соціалізація особистості є процесом стійкої, загальної адаптованості і проявляється у майстерності, винахідливості, соціальній лабільності, в якій здійснюється її творче самовизначення.

Ключові слова: *соціалізація, творча особистість, творча соціалізація особистості, соціогенні потреби, творча самореалізація, здібності, цінність-продукт, когнітивний дисонанс.*

Статья посвящена теоретическому анализу этапов творческой социализации личности. Осуществлен анализ научной литературы, которая раскрывает процесс социализации творческой личности. Обоснованно основные положения регулятивно-детерминистской концепции социализации личности. Выяснено, что содержание и структура творческой социализации личности базируются на ее вековых особенностях и взаимосвязи составляющих социализации и творческого

З М І С Т

Павелків Р.В. Рефлексія як механізм особистісно-професійного становлення майбутніх вчителів.....	5
Артемова О.І. Соціально-психологічні чинники входження молоді у субкультурний простір.....	11
Бабій М. Ф. Розвиток інтелектуальних здібностей у процесі навчально-ігрової взаємодії.....	15
Безлюна В.І., Осьмак Л.П. Психологічний аналіз стратегій міжособистісної взаємодії підлітків.....	20
Богач О.В., Кіршо С.М. Психологічні передумови порушення академічної доброчесності у студентській спільноті.....	26
Волинець Н.В. Порівняльний аналіз особливостей особистісного благополуччя прикордонників та фахівців інших професійних спільнот в залежності від стажу роботи.....	33
Вронська В.М. Особливості психологічної компетентності медичної сестри дошкільного навчального закладу.....	41
Главінська О.Д., Новік Л.О. Усвідомлення майбутніми психологами професійної належності.....	45
Дерев'яно Н.З. Роль інклюзивного освітнього середовища для розвитку просоціальної поведінки підлітків.....	50
Джеджеря К.В. Комунікативні уміння як чинник конкурентоспроможності майбутнього вихователя.....	55
Джеджеря О.В. Емоційне переживання як детермінуючий чинник результативності навчальної діяльності студентів.....	60
Журавльова Л.П., Мужанова Н.В. Динаміка ціннісно-сислової сфери учасників субкультур.....	66
Злагодух В.В., Буняк А.С. Психологічні особливості самоставлення у підлітків з проявами віктимної поведінки.....	71
Ivashkevych E., Yatsjuryk A. The diagnostics of the development of social intelligence of the person using proverbs and sayings.....	77
Ічанська О.М., Гірчук О.В. Особливості емпатії студентів-психологів на різних етапах професійної підготовки.....	82
Камінська О.В., Дружиніна І.А. Динаміка ціннісних орієнтацій студентів-психологів під час навчання у ЗВО.....	87
Камшеко К.І. Теоретична модель суб'єктивного благополуччя гомосексуальної особистості.....	93
Каряка І.В. Гендерні ознаки прояву стресостійкості працівників авіаційних організацій.....	98
Кириченко В.В. Інваріантна модель фахових компетентностей державного службовця.....	103
Корчакова Н.В. Психологічні механізми вікової генези просоціальності особистості.....	108
Коць М.О., Ятчук Т.М. Специфіка діагностики особистісної сфери підлітків з особливими освітніми потребами.....	115
Кравченко С.І. Трактатування явищ суспільної єдності в сучасній психології.....	121
Крижановська З.Ю., Мірченко С. Мотиваційний компонент самореалізації в спортивній діяльності.....	127
Кулакова Л.М., Кулаков Р.С. Гідність та мораль: філософсько-психологічний зміст.....	131
Литвиненко С.А., Ямницький В.М. Психотерапія дітей та підлітків: традиції та сучасні підходи.....	137
Магдисюк Л.І., Павлова Б.В., Пасічко В.В. Міжособистісне спілкування та його вплив на функціонування осіб пізньої зрілості.....	142
Магдисюк Л.І., Рубцова І.О. Психологічні особливості виникнення тривожності у безробітних.....	147
Маслова В.А. Соціально-психологічні чинники забезпечення саморегуляції емоційних станів менеджерів освіти.....	152
Михальчук Н.О., Примачок Л.Л. Психологічні особливості корекції психомоторних розладів у хворих із ішемічним інсультом.....	158
Мушкета Р., Кіндрат П.В., Демчук О.О. Педагогічні впливи у спортивних неформальних угрупованнях як метод соціалізації молоді.....	164
Назаревич В.В., П'ясецька О.В. Остракізовані ознаки аутоагресивної поведінки підлітків.....	168
Павелків В.Р. Зміна рівня вираженості особистості деструкцій у представників молодіжних субкультур після впровадження превентивно-корекційної роботи.....	176
Подкопасва Ю.В., Гірчук О.В. Умови формування та трансформації самоставлення у дітей і підлітків.....	184
Рудь Г.В. Дослідження феномену прокрастинації в юнацькому віці.....	190

Сечейко О. В. Динаміка прогнозування персонального професійного майбутнього студентами-психологами.....	196
Скрипка А.І. Теоретико-методологічні проблеми дослідження ставлення підлітків до учасників булінгу (на прикладі учнів військового ліцею).....	203
Созонюк О. С. Методологічні основи структурно-функціональної моделі психологічної культури вчителя початкової школи.....	207
Сторож О. В. Теоретичний аналіз етапів творчої соціалізації особистості.....	212
Трибулькевич К. Г. Молодіжні організації та субкультури в українській незалежній державі: потенціал впливу на становлення особистості студентського лідера.....	217
Хомич І. С. Особливості соціально-психологічної компетентності молодших школярів у сфері нормовідповідності власної поведінки.....	223
Шевченко Р. П. Субдепрессивное состояние у студентов высших учебных заведений специальности морского и речного транспорта.....	228
Яцина О. Ф. Практики батьківства і «не-батьківства»: реалії постмодерної соціальності.....	233
Відомості про авторів	240

Наукове видання

ПСИХОЛОГІЯ: РЕАЛЬНІСТЬ І ПЕРСПЕКТИВИ

Збірник наукових праць

Випуск 12

Упорядники:

проф. Павелків Р. В., проф. Корчакова Н. В.

Науково-бібліографічне редагування:

наукова бібліотека РДГУ

П-86 **Психологія: реальність і перспективи:** зб. наук. пр. Вип. 12 / упоряд.: Р. В. Павелків, Н. В. Корчакова ; ред. кол. : Р. В. Павелків, Н. В. Корчакова, В. І. Безлюдна. – Рівне : РДГУ, 2019. – 244 с.

УДК 159.9+316.6

© Рівненський державний гуманітарний університет, 2019

Підписано до друку 28.05.2019 р.

Формат 60x84 1/8. Папір офсетний. Гарнітура "Times New Roman". Друк офсетний.
Ум. друк. арк. 28,37. Наклад 300. Зам. № 42.

Надруковано в друкарні видавництва «Волинські обереги».

м. Рівне, вул.16 Липня, 38;тел./факс (0362) 62-03-97

e-mail:oberegi97@ukr.net

Свідоцтво про внесення до Державного реєстру суб'єкта видавничої справи
ДК №270 від 07.12.2000 р.